

Munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi környezet és intézkedések az EU-beli mikro- és kisvállalkozásoknál – SESAME projekt

**Európai Kockázatkutató Központ
Összefoglaló**

Szerzők

David Walters és Emma Wadsworth, a Cardiffi Egyetem Munkakörnyezet-kutató Központja (CWERC) a biztonságos kis- és mikrovállalkozásokkal foglalkozó (SESAME) projekt kutatócsoportja részéről.

Köszönetnyilvánítás

Ez az összefoglaló a SESAME projekt alap kutatással foglalkozó csoportjainak közreműködésével készült: Monique Ramioul és Laurianne Terlinden, Munkaügyi és Társadalmi Kutatóintézet, Katholieke Universiteit Leuven (HIVA-KU Leuven); Peter Hasle, Jan Vang és Bjarke Refslund, Ipari Termelési Központ, Aalborgi Egyetem (CIP); Ann-Beth Antonsson, Svéd Környezetkutató Intézet (IVL) (az utóbbi két intézet felelős volt a hatodik fejezet korábbi szövegváltozataiért); valamint Lothar Lißner és Zayzon Réka, Kooperationsstelle Hamburg IFE (KOOOP). Az összefoglalóhoz a SESAME projekt kutatócsoportjai egyéb tagjainak, köztük a Politecnico di Milano (POLIMI), a Tallinni Műszaki Egyetem (TTU) Közgazdasági és Vállalkozástudományi Kara és a Munkahelyi Biztonsági Kutató- és Fejlesztési Intézet (INCDPM, Románia) munkatársainak észrevételeit is felhasználtuk.

Hálásak vagyunk emellett a projekt tanácsadó testülete tagjainak, név szerint Ellen MacEachenának, Joan Eakinnek, Michael Quinlannek és Jukka Takalának a jelentéssel kapcsolatos hasznos és bölcs meglátásaiért, valamint Vicky Parkinnek a végleges tervezet elkészítéséhez nyújtott segítségével. Köszönetet mondunk továbbá az EU-OSHA munkatársainak és a fókuszpontok képviselőinek megfontolt észrevételeikért.

Projektvezetők: Malgorzata Milczarek, Marine Cavet – (EU-OSHA)

**A Europe Direct szolgáltatás az Európai Unióval kapcsolatos
kérdéseire segít Önnek választ találni.**

Ingyenesen hívható telefonszám (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*): Egyes mobiltelefon-szolgáltatók nem teszik lehetővé a 00 800-as telefonszámok hívását, vagy kiszámlázzák ezeket a hívásokat.

Bővebb tájékoztatást az Európai Unióról az interneten talál <http://europa.eu>.

Katalógusadatok a kiadvány borítóján találhatóak.

Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016

ISBN: 978-92-9240-899-2

doi: 10.2802/102082

© Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség, 2016

A sokszorosítás a forrás megjelölésével megengedett.

Előszó

A gazdasági növekedés, az innováció, a foglalkoztatás és a társadalmi integráció kulcsfontosságú hajtóerejének számító mikro- és kisvállalkozások (mkv-k) adják az Európai Unió gazdaságának gerincét európai munkavállalók mintegy felét mkv-k foglalkoztatják. Az eredményes munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi menedzsment elengedhetetlen az mkv-knál a munkavállalói jóllét biztosításához és e vállalkozások hosszú távú gazdasági fenntarthatóságához. Statisztikai adatok és tanulmányok azonban azt mutatják, hogy sok mkv-nál foglalkoztatott munkavállaló biztonsága és egészsége nem élvez megfelelő védelmet, és hogy az mkv-knál továbbra is megoldatlan probléma a jó munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi irányítás. E problémával az Európai Bizottság által elfogadott, a 2014–2020-as időszakra szóló munkahelyi egészségvédelmi és biztonsági Stratégiai Keretrendszer is tisztában van, amely szerint az mkv-kben jelentős potenciál rejlik eredményes és hatékony kockázatmegelőzési intézkedések bevezetésére; a Stratégiai Keretrendszer e potenciál kiaknázását a munkahelyi biztonság és egészségvédelem egyik fő stratégiai célkitűzéseként azonosítja.

A munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi előírások és a tényleges munkahelyi gyakorlat közötti jelenleg megfigyelhető eltérésre válaszul az EU-OSHA elindított egy hároméves (2014–2017) sokszínű projektet azzal az általános céllal, hogy felderítse az előírások, a stratégiák és a gyakorlati megoldások terén tapasztalható sikertényezőket az európai mkv-k munkahelyi biztonságának és egészségvédelmének javítása céljából. A „SESAME” (biztonságos kis- és mikro-vállalkozások) konzorciumot alkotó kutatócsoportnak kiadott projekt három fő célt tűzött ki maga elé. Bizonyítékkal alátámasztott támogatásként szolgál a szakpolitikai ajánlásokhoz, miközben a munkahelyi biztonság és egészségvédelem kisvállalkozásokat érintő európai szabályozásáról jelenleg folyó vita alakításához is hozzájárul. A projekt a jó biztonsági és egészségvédelmi irányítást garantáló, bevált munkahelyi gyakorlatokat is megállapítja, és segíti a már meglévő vagy az új gyakorlati eszközök továbbfejlesztését, ideértve az online interaktív kockázatértékelési eszközt is (OiRA). Végül pedig a megállapítások felhasználhatók lesznek azokhoz a későbbi kutatásokhoz, amelyek arra vonatkozóan kívánnak bővebb információkat nyerni, hogy melyek a jó munkahelyi biztonság és egészségvédelem meghatározó tényezői a dinamikusan változó gazdasági környezetben működő mkv-knál.

Ez a jelentés a projekt első szakaszának eredményeit mutatja be, amely az mkv-k biztonsági és egészségvédelmi gyakorlataival kapcsolatos legfrissebb ismeretek áttekintésével foglalkozott, meghatározva azt is, hogy mi tudható jelenleg és milyen téren hiányosak az ismeretek, például a meglévő munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi intézkedéseket és eredményeket, valamint a háttérrel kapcsolatos olyan kérdéseket illetően, mint a szabályozási környezet és a rendelkezésre álló támogatás. Az első szakasz tehát szilárd kutatási alapot nyújt a projekthez, amelyből kiindulva megtehető a következő lépések a szakpolitikai ajánlások támogatása, valamint a bevált gyakorlatok megosztása felé. Ennek érdekében a következő projektszakaszok alaposabb vizsgálat tárgyává teszik majd az mkv-ket, hogy a munkaadók és munkavállalók szemszögéből rálátást nyerjenek a biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatban a munkahely szintjén felmerülő problémákra és kérdésekre. Ezt a politikai döntéshozók, a szociális partnerek és a munkahelyi biztonság és egészségvédelem témájában jártas szakértők bevonásával további vizsgálódás követi majd a sikeres szabályozások, stratégiák és munkahelyi intézkedések legfontosabb elemeinek feltárása céljából. Az EU-OSHA az elkövetkező években közzéteszi és terjeszteni fogja a szakpolitikai ajánlásokat megalapozó és a bevált gyakorlatokat igazoló megállapításokat, amelyek elősegítik, hogy az mkv-k jobb biztonsági és egészségvédelmi gyakorlatot alakítsanak ki.

Christa Sedlatschek

igazgató

Összefoglaló

A mikro- és kisvállalkozások (mkv-k) majdnem 99%-át adják az Európai Unió vállalkozásainak, és az uniós munkavállalók mintegy 50%-ának adnak munkát. Tekintettel ezekre a számokra és arra a meghatározó szerepre, amelyet e vállalkozások a társadalomban és az uniós gazdaságban betöltenek, egyértelműen fontos, hogy e cégek munkavállalói egészségének és biztonságának megőrzésére hatékony eszközök álljanak rendelkezésre. Ezt szem előtt tartva ez a jelentés az egész Európai Unióra kiterjedően megalapozott képet kíván adni a mikro- és kisvállalkozásokon belüli munkahelyi biztonság és egészségvédelem jellemzői és az azzal kapcsolatos tapasztalatok tekintetében jelenleg rendelkezésre álló információkról. Áttekinti a mikro- és kisvállalkozások jellegére és az EU gazdaságában betöltött szerepére, az mkv-knál végzett munkához köthető halálozás és megbetegedés ismert mértékére, továbbá az ilyen vállalkozásoknál a munkavállalók ezen ártalmakkal szembeni védelme érdekében bevezetett intézkedésekre vonatkozó kutatásokat, miközben kellő figyelmet szentel mindezek strukturális, gazdasági és politikai környezetére az EU tagállamaiban. Ez az összefoglaló információkkal kíván szolgálni ennek a fontos területnek a későbbi szakpolitikai fejleményeiről folytatott vitához, ugyanakkor segítséget nyújt a jelenlegi hiányosságok azonosításához.

Az áttekintés a korábbi tanulmányokhoz képest több szempontból is eltérő megközelítésmódot alkalmaz.

Először is, a hangsúlyt a vonatkozó kutatási szakirodalomra helyezte, és részletes kritériumokat használt az átvizsgált anyag kiválasztásánál. A szakirodalom átszűréséhez kritikai realista módszert alkalmaztunk, a mikro- és kisvállalkozások egészségvédelmi és biztonsági intézkedéseire utaló bizonyítékok, valamint az ezek támogatására rendelkezésre álló stratégiák és erőforrások vizsgálatánál, ezen belül is a *realista értékelés* technikáját használtuk annak megállapításához, hogy az milyen mértékben gyarapítja az arra vonatkozóan megszerzett ismereteket, hogy „mi az, ami működik, kinek az esetében és milyen feltételek mellett”.

Másodszor, a kisebb szervezetek munkahelyi biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatos gyakorlatainak kutatása túlnyomórészt a tulajdonos-cégvezetők tapasztalataival és szükségleteivel foglalkozik azt feltételezve, hogy az ő érdekeik közösek a cégükével és az általuk alkalmazott munkavállalókéval. A kisvállalkozások munkaviszonyaira és termelési viszonyaira vonatkozó bővebb szakirodalomból azonban arra lehet következtetni, hogy ezek a feltételezések nem teljesen állják meg a helyüket. Vizsgálatunk ezért az mkv-knál folyó munkavégzés társadalmi, gazdasági és szabályozási környezetével kapcsolatos kutatásokra is kiterjedt. Ennek során világossá vált, hogy a nagyobb szervezetekről szóló kutatásokkal és írásokkal ellentétben az mkv-k esetében ezekkel az elemekkel csak korlátozott számú tanulmány foglalkozik. Ez több okból is fontos hiány, többek között az alábbiak miatt: azok a kihívások, amelyeket a nehezen elérhető mikro- és kisvállalkozások támasztanak a szabályozás és a hatósági ellenőrzések szempontjából; a szabályozási stratégiák áttervezésére és hangsúlyuk áthelyezésére gyakorolt hatás; az, hogy mennyiben intelligensek ezek a stratégiák (például ahogy a mikro- és kisvállalkozások értékláncban elfoglalt helyét kiaknázzák) a szabályozás hatókörének vagy hatásainak kiterjesztésében; valamint az a politikai és gazdasági környezet, amelyben az áttervezésre és a hangsúly áthelyezésére sor került, továbbá a szabályozásról, a kockázatról és a kis- és mikro-vállalkozásokra nehezedő szabályozási teherről zajló vitával való kapcsolat. Ezért arra törekedtünk, hogy a korábbi áttekintésekhez képest *erőteljesebb társadalmi-jogi elemzést* adjunk a munkahelyi biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatos tapasztalatokról és annak a mikro- és kisvállalkozásoknál való szabályozásáról.

Harmadszor, valamennyire figyelembe vettük a nemzeti sajátosságokat, amelyben az mkv-k az EU különböző tagállamaiban működnek, és megállapítottuk, hogy különbségek vannak a tagállamok között a mikro- és kisvállalkozások munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi intézkedéseinek meglétében és minőségében. Elemzésünkben az uniós tagállamokat a közös gazdasági jellemzők, a munkastruktúra, a szabályozás és a közigazgatás szerint csoportosítottuk, hogy segítsük e különbségek, azaz annak megértését, hogy az egyes uniós tagállamokban „mi az, ami működik, kinek az esetében és milyen feltételek mellett” az mkv-knál a munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi intézkedések terén.

Összegezve a jelentés azokat az alapvetéseket, mechanizmusokat és realitásokat tárja fel a szándék szerint mind tudományos, mind politikai szempontból hasznos módon, amelyek mentén a munkavállalók munkahelyi biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatos tapasztalatai alakulnak. Kritikus áttekintést kíván adni az mkv-k munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi intézkedéseivel és eredményeivel kapcsolatos jelenlegi ismeretekről, az mkv-kat támogató stratégiákról, illetve társadalmi, gazdasági és szabályozási környezetükről, továbbá figyelembe veszi a jelenlegi ismeretek azonosított hiányosságainak következményeit a jövőbeli kutatásokhoz.

Fő megállapítások

Elemzésünk megerősíti a mikro- és kisvállalkozásoknak az uniós gazdaságban betöltött fontos szerepét, amely fontos társadalmi szerepük mellett közvetlenül tetten érhető számukban és abban, hogy az Európai Unió munkaező jelentős hányadát e vállalkozások foglalkoztatják. Közvetettebben ez a jelentőség a nagyobb szervezetek üzleti tevékenységének és termelékenységének támogatásában nyilvánul meg, amelyekkel az értékláncban kapcsolódnak össze a különféle kiszervezett tevékenységek, illetve szerződéses és alvállalkozói viszony révén. Az is világos, hogy a szervezeti és üzleti stratégiák közötti kapcsolat és a több tekintetben korlátozottan rendelkezésre álló erőforrások következtében ezen mkv-k tekintélyes része a gazdasági és üzleti túlélése érdekében a költségelnyökre fókuszáló stratégiákat alkalmaz. Az ezen vállalkozások által foglalkoztatott számtalan munkavállaló nagy valószínűséggel rosszabb munkakörülmények között dolgozik, rosszabb minőségű munkát végez és arányaiban nagyobb egészségügyi, biztonsági és közérzeti kockázatnak van kitéve.

Noha az adatokat jelentős bizonytalanságok övezik – és így nehéz lenne megbízható összehasonlító tanulmányt készíteni –, a szakirodalom mindezek ellenére alapos bizonyítékkal szolgál arra vonatkozóan, hogy arányaiban többször fordulnak elő súlyos balesetek és halálesetek a kisebb vállalkozásoknál, mint a nagyobb szervezeteknél. Vitathatatlan persze, hogy az ágazat is igen erős befolyással bír a munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi eredményekre. Bár a munkakörülményekben és a munkával összefüggő egészségügyi következményekben jelentkező, méretből adódó hatásokra utaló bizonyítékokat nehezebb értékelni, itt is számos példa akad a rossz eredményekre, és kétségkívül semmi nem utal a szakirodalomban arra, hogy összességében az mkv-knál egészségesebb vagy biztonságosabb lenne a munkavégzés, mint nagyobb társaiknál. Ezért van miért aggódni a mikro- és kisvállalkozások jelentős hányadának egészségvédelmi és biztonsági intézkedéseit illetően. Ez az aggodalom kisebb-nagyobb mértékben minden uniós tagállamra kiterjed, és egyik esetében sem ad okot elégedettségre.

Megállapításaink arra engednek következtetni, hogy több olyan társadalmi-gazdasági és szabályozási tényező létezik, amelyek a hasonló ágazatban működő nagyobb vállalatokkal összevetve együttesen növelik a munkavállalókat érintő egészségügyi és biztonsági kockázatokat a kisebb vállalkozások egy tekintélyes hányadánál. Röviden, számos tanulmány megnevezi az okait annak, hogy miért elégtelenek a munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi intézkedések e vállalkozásoknál. E tényezők közé tartoznak a következők:

- sok mkv esetében a rossz gazdasági helyzet és a munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi infrastruktúrára fordítható kevés forrás;
- vezetőik munkahelyi biztonsággal és egészségvédelemmel, illetve a vonatkozó hatósági követelményekkel kapcsolatos hiányos ismeretei, tudatossága és kompetenciái;
- korlátozott kapacitás az ügyek szisztematikus kezelésére; és
- szemléletmódjuk és prioritásaik, tekintettel a korlátozottan rendelkezésre álló erőforrásokra és a vállalkozás gazdasági fennmaradásával kapcsolatos szempontjaikra, amelyekben a munkahelyi biztonság és egészségvédelem háttérbe szorul.

A munkavállalói tapasztalatokra, a munkaügyi kapcsolatokra és a munkahelyi biztonságot és egészségvédelmet érintő szabályozásra vonatkozó kutatások vizsgálatával még inkább feltártuk ezeket a gyenge pontokat. Úgy találtuk, hogy a több mkv által tapasztalt általános és többrétű erőforráshiány a munkahelyi biztonság és egészségvédelem esetében az mkv-k helyzetét meghatározó tágabb társadalmi, gazdasági, szabályozási és munkaügyi kapcsolatokkal összefüggő környezetbe, továbbá struktúrákba és üzleti kapcsolatokba van beágyazódva. Az ezekkel a kérdésekkel foglalkozó bővebb szakirodalom áttanulmányozása segítette a figyelmet az mkv-k - nemcsak intézményi értelemben vett, hanem a tapasztalatok sokféleségében és főként a vezetőkétől gyakran igen eltérő munkavállalói tapasztalatokban tetten érhető - sokféleségére irányítani.

Megállapítottuk továbbá, hogy az mkv-beli egészségvédelmi és biztonsági szabályozásra vonatkozó kutatások általában korlátozott munkavállalói részvételtől és e vállalkozások tulajdonos-vezetőinek rossz szabálykövetési gyakorlatairól tanúskodnak, ami különösen az elégtelen biztonsági és egészségvédelmi gyakorlatok esetében volt igaz. A helyzet megint csak összetett, a változatos kép az mkv-k különbözőségére vezethető vissza. A vizsgált szakirodalomban olyan tipológiákra bukkantunk, amelyek megpróbálták leírni a szabálykövetési magatartásokról és a mögöttes meghúzóó okokról; ez további bizonyítékkal szolgál arra vonatkozóan, hogy sok mkv költségelnyőkre támaszkodó túlélési stratégiákat alkalmaz, és ezek körében feltehetően aránytalan mértékben fordulnak elő a munkavállalók egészségét és biztonságát veszélyeztető kockázatok. A szabályozásra vonatkozó kutatások azt állapítják meg, hogy gyakran e cégeknél figyelhető meg az előírások be nem tartásának nagyobb mértékű előfordulása is. Több olyan szabályozási stratégia van kialakulóban, amelyek potenciálisan kezelhetővé teszik ezeket a problémákat; e stratégiák összhangban állnak a gazdasági kormányzás és szabályozás új megközelítéseit elegyítő vegyes szabályozás előnyeivel foglalkozó szakirodalom aktuális értelmezéseivel. Ezzel együtt az is megállapítható, hogy e stratégiák sikerességére a kutatások csak korlátozottan szolgálnak bizonyítékkal.

Az mkv-knál alkalmazható megfelelő biztonsági és egészségvédelmi intézkedések kialakítását segítő stratégiák vizsgálatoknál találtunk bizonyítékot egyes konkrét intézkedések hatékonyságára vonatkozóan. Összességében azonban megállapításaink azt mutatják, hogy a kutatások ezen a területen továbbra sem adnak megfelelő elemzést arról a környezetről, amelyben a beavatkozásokra sor kerül, és ezek esetleges átültetésének lehetőségeit sem vizsgálják érdemben. Ebből arra lehet következtetni, hogy a különféle beavatkozásokkal foglalkozó, újkeletű szakirodalom ellenére továbbra is helye van ezen átfogóbb kérdések további értékelésének, mielőtt rendszeresen megérthetnénk, hogy „mi az, ami működik, kinek az esetében és milyen feltételek mellett”.

Megállapításainkból az derül ki, hogy a nemzeti sajátosság egy további meghatározó tényezője a munkahelyi intézkedéseknek és azok eredményeinek. A második "Új és újonnan felmerülő kockázatokról szóló európai vállalati felmérés" (ESENER-2) adatairól készített elemzésünkben azok a tagállamok, ahol a legrégebb óta vannak érvényben a munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi irányítás folyamataira vonatkozó hatósági követelmények, általában nagyobb számban számolnak be megfelelő munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi gyakorlatokról, mint azok a tagállamok, ahol nem olyan régóta léteznek ilyen követelmények. Ahogy azonban azt a teljes jelentésben is megállapítjuk, ez a megfigyelés egy feltehetően jóval összetettebb valóság túlzott leegyszerűsítése, minthogy ezek e nemzeti különbségek nem magyarázhatók egyszerűen azzal az időtartammal, amely alatt az egyes tagállamok az előírásokon alapuló szabályozásról átállnak a folyamatalapú szabályozásra. Érthetőbbé az e változások mögött meghúzóó tényezők, valamint a gazdasági szereplők, az állam és a civil társadalom e változások előidézésében betöltött szerepének további feltárásával válnak; a teljes jelentés részletesebben kitér e meghatározó tényezőkre.

A szakirodalom arra enged következtetni, hogy az elemzésünkhöz felhasznált országok csoportjai között különbségek figyelhetők meg az északi és nyugati tagállamokban működő mkv-k kapacitásai és a déli és keleti tagállamokban működő mkv-k kapacitásai között azt illetően, hogy mennyiben tudnak hatékony választ adni a globalizációhoz köthető üzleti kihívásokra, illetve, hogy közülük milyen arányban tudnak a költségelnyőkre alapozó túlélési stratégiákat alkalmazni. Nem valószínű, hogy e különbségek kizárólag az mkv-k belső jellegzetességeinek következményei volnának, inkább e vállalkozások és az azokat körülvevő társadalmi, politikai, szabályozási és gazdasági környezet közötti

kölcsönhatásra vezethetők vissza. Míg az általánosabb szakirodalom e körülmények kollektív tárgyalásokra és bérmegállapításra gyakorolt következményeire fókuszált, kevés szó esik a munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi intézkedések és eredmények alakításában betöltött szerepükről.

Gondolatok a megállapításokról

Számtalan forrás az uniós társadalom és gazdaság meghatározó elemének tekinti az mkv-kat. Hozzájárulásuk mérésének különféle módjai arra emlékeztetnek, hogy nemcsak a foglalkoztatásban játszanak jelentős szerepet, hanem a nagyobb szervezetek teljesítményét is támogatják, gyakorta lehetővé téve azok számára a „gazdasági hatékonyságot”, minthogy a költségeket és a kockázatokat kiszervezik ezekhez a kisebb vállalkozásokhoz. Továbbá arra is emlékeztetnek, hogy sok ilyen helyzetben e kockázatok következményei sokszor láthatatlanok maradnak a jelentéstételi és nyilvántartási rendszerek számára, mert kívül esnek azok hatókörén. Még inkább ez a helyzet, ha figyelembe vesszük, hogy az EU növekedő informális gazdaságát nagyrészt a kis- és mikrovállalkozások alkotják.

Az mkv-k gazdasági szerepéről szóló szakirodalomban egymásnak ellentmondó beszámolók találhatók. Egyes, főként a nagy hozzáadott értéket termelő vállalkozásokkal foglalkozó kutatások vállalkozói sikertörténetként és a gazdasági növekedés serkentésének jelentős szereplőiként mutatják be e vállalkozásokat. Mások sok vállalkozás tevékenységét a költségelnyökre alapozott túlélési stratégiának látják, ahol az erőforrással gyengén ellátott vállalkozások a gazdasági peremvidékeken, sokszor olyan piacokon működnek, ahova könnyű bejutni, továbbá gyakorta alvállalkozóként vagy nagyobb vállalatoktól függően folytatják tevékenységüket, kevés beleszólással. További beszámolókból az mkv-knál folyó munkavégzés mint rendkívül megtérülő, társadalmilag integrált, rugalmas és változatos tevékenység jelenik meg, amelyet a magasan képzett egyének szabad akaratukból választanak, és amelynek munkaerő-piaci jelentősége nem elhanyagolható. Mások ezzel ellentétben arra utalnak, hogy e vállalkozásoknál a viszonylag alacsony végzettségű vagy egyébként hátrányos helyzetű, rosszul képzett, meglehetősen kiszolgáltatott és bizonytalan foglalkoztatottságú munkavállalók által betöltött silány állások a meghatározók. Végül, mint az fentebb már szóba került, a kiterjedt kutatóelemzés alapján fordított irányú összefüggés figyelhető meg a vállalkozás mérete és a súlyos balesetek, illetve halálesetek előfordulása között, míg a kevésbé megbízható mutatók (munkaidő-kieséssel járó balesetek és hasonlók) tanulmányozásakor olykor ettől eltérő minták rajzolódnak ki, úgymint a kisvállalkozásokhoz képest jobb teljesítmény a mikrovállalkozások körében.

Az mkv-król alkotott eme homlokegyenest ellenkező nézetekre részben magyarázatul szolgál a megbízható adatok korlátozott elérhetősége és az mkv-kat jellemző sokféleség. Ez a sokféleség óvatosságra int az mkv-kkal kapcsolatos általánosításokkal szemben. Bizonyos szélesebb körű általánosításokra azonban szükség van és fontosak a hatékony szakpolitikák szempontjából. Megállapításaink egyértelműek ebben a tekintetben. Az mkv-k munkavállalóinak egészségével, biztonságával és jó közérzetével kapcsolatos intézkedések esetében mind a munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi intézkedésekkel foglalkozó régebbi analitikus szakirodalom, mind az erre vonatkozó friss uniós felmérések eredményei következetesen azt mutatják, hogy ezen intézkedések sokkal kevésbé előrehaladottabbak a kisebb munkahelyeken, mint a nagyobb vállalkozásoknál, és ez ágazattól és országtól függetlenül igaz. Míg e vállalkozások nem mindegyike jellemezhető ekképpen, tetemes hányaduk a költségelnyökre alapozott túlélési stratégiát követ, és sokan olyan ágazatokban folytatják tevékenységüket, amelyek hagyományosan nagy kockázatúnak tekintettek a testi sérülések és a betegségek szempontjából. További bizonyítékok utalnak arra, hogy e cégek jelentős részénél összefüggés van e megfigyelések, valamint a rossz egészségvédelmi és biztonsági intézkedések és eredmények aránytalansága és a munka silány minősége között. Ezek termékeny kutatási területnek minősülnek, és a szakpolitikai környezettel kapcsolatban is gondolatokat ébreszthetnek.

A szakpolitikai környezet

Nem nehéz észrevenni, hogy az EU és tagállamai által az elmúlt évtizedekben döntően alkalmazott gazdaságpolitikák az mkv-kat a gazdasági növekedés szempontjából meglehetősen fontosnak tekintették, és a rugalmasságot támogató, valamint a vállalkozásokra nehezedő - szükségtelennek tekintett - terhek felszámolását célzó gazdaság- és szabályozási politikákkal megpróbálták erősíteni ezt a szerepet. Lehet, hogy ezek a politikák hozzájárultak ahhoz, hogy a vállalkozások nagyobb szabadságot élvezzenek a munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi előírások terén, ugyanakkor kétségkívül szerepet játszanak abban, hogy az mkv-k egy jelentős hányada költségelnyökre alapozott stratégiát követ, mivel megkönnyítik ezen a szinten az erőforrásokkal gyengén ellátott cégek számára a túlélést. Ez pedig kedvez az elégtelen egészségvédelmi és biztonsági intézkedéseknek, amelyek viszont rossz eredményekhez vezetnek ezen a téren. A szabályozás megszüntetésére, a bizonyos méret alatti vállalkozások szabályozások alóli mentesítésére vagy az előírások alkalmazásának megváltoztatására irányuló deregulációs (vagy újraszabályozási) politikák olyan szélesebb körű politikák részét képezik, amelyek általánosabb célja az állam szabályozói szerepének és intézményeinek visszaszorítása és a piaci növekedés, illetve e szerep átvételével a magánszektorhoz utalt más szabályozási formák előmozdítása. Következésképp, a hatósági szabályozás több intézménye, ideértve a munkavállalók egészségének és biztonságának védelmét szolgáló intézkedések felügyeletére hivatott intézményeket is, méretét és hatáskörét tekintve is leépítéssel ment keresztül. Ezzel egyidejűleg arra kötelezték őket, hogy apadó erőforrásaikat a továbbra is szabályozás hatálya alá tartozó, egyre inkább összetetté és különbözővé váló helyzetekre fordítsák, mivel ugyanezen gazdaság- és szabályozási politikák egyre több ilyen helyzetet idéztek elő azzal, hogy az Európai Unió átalakított és átszervezett gazdaságaiban ösztönözték és támogatták a munka kiszervezését, illetve a szétaprózott és töredezett munkaszervezést. Az összességében javuló tendenciát mutató baleseti ráták ellenére nehéz szabadulni attól a gondolattól, hogy vannak összefüggések e strukturális változások és sok mkv-nál foglalkoztatott munkavállaló biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatos rossz tapasztalatok között, különösen azok esetében, akiket a fentebb bemutatott költségelnyökre alapozott túlélési stratégiát követő vállalkozások alkalmaznak. Így nem teljesen világos, hogy az EU 2014-ben bevezetett munkahelyi egészségvédelmi és biztonsági stratégiai keretrendszere hogyan valósítja majd meg azon kinyilatkoztatott célját, miszerint „javítani kell a meglévő egészségügyi és biztonsági előírásokat, elsősorban azáltal, hogy megerősítjük a mikro- és kisvállalkozások arra vonatkozó kapacitását, hogy hatékony és eredményes kockázatmegelőzési stratégiákat vezethessenek be”.

Megállapításainkból az is kiderül, hogy e fejlemények próbára teszik a szabályozók leleményességét, akiknek a legtöbb tagállamban továbbra is biztosítaniuk kell, hogy az mkv-k felelősei betartsák az előírásokat, és e kötelességüknek a korábbiaknál szűkösebb erőforrások birtokában kell eleget tenniük. A szabályozással foglalkozó bővebb szakirodalom egyértelművé teszi, hogy a piaci és az önkéntes - a gazdaságpolitika által pártolt - szabályozási módszerek csak csekély hatást gyakorolnak azokra az mkv-kra, amelyeknél ezek végrehajtására nincs meg az akarat, és a szükséges kapacitás sem áll rendelkezésre. A szabálykövető magatartásra vonatkozó kutatások azt mutatták, hogy ahol a piac szabályozását az ár és a teljesítéssel kapcsolatos elvárások határozzák meg, és ahol a hosszú ellátási láncok vannak túlsúlyban, a nagyobb szervezeteken kicsi a nyomás abban a tekintetben, hogy aggódniuk kellene azon, hogy az ellátási láncuk végén elhelyezkedő mkv-kkal kapcsolatos üzleti stratégiájuk milyen, a szabályozást vagy a jó hírnevüket érintő kockázatokkal jár. A szakirodalomban e problémák megoldásának eszközeként említett lehetőségek, például a vegyes szabályozás bevezetése, a feladatoknak az ellátási lánc vezetőire hárítása, a piacialapú ösztönzők szabályozói feladatokkal való ötvözése, nagyobb stratégiai tér biztosítása a hírnevet érintő kockázatok erősítését szolgáló eszközök felhasználásának és így tovább, mind innovatív módjai a nehezen elérhető, például a kisvállalkozásoknál dolgozó felelősök részéről történő szabálykövetés biztosításának. Mint ahogy azt azonban korábban megjegyeztük, jelenleg kevés arra vonatkozó bizonyíték áll rendelkezésre, hogy e megközelítések mennyire alkalmazhatók hatékonyan.

További kutatás

A későbbi kutatások szempontjából lényegében két fő és egymáshoz kapcsolódó kérdéskör szolgálhat eredményekkel. Először, a jelenlegi ismereteknek számos hiányossága is létezik az Unióban működő mkv-k biztonsági és egészségvédelmi gyakorlataira vonatkozóan, amelyeket a későbbi kutatásokban érdemes lehet körül járni. Másodsor, a korábbi kutatások minőségét és körét illetően több kérdés is felmerül, amelyeket érdemes vizsgálat tárgyává tenni a majdani kutatásokban. Ezekkel a következő bekezdésekben foglalkozunk. Részletesebben a jelentés következtetései és ajánlásai tárgyalják ezeket.

A kvantitatív eredmények elemzése

Rámutatunk, hogy régi és kiterjedt elemzések szilárd bizonyítékkal szolgálnak a vállalkozás mérete és a súlyos munkahelyi balesetek előfordulása közötti fordított irányú összefüggésre. Hasonló összefüggésre utalnak a közvetett bizonyítékok a méret és a jó teljesítmény között azon kockázatok esetében, amelyek más típusú balesetekhez, munkahelyi betegségekhez, az állás minőségéhez és a munkakörnyezethez köthetők. Ez utóbbi bizonyítékok minősége és elérhetősége azonban nem kielégítő, és tagállamonként változik. Arra is utalnak jelek, hogy egyre kisebb számban és rosszabb minőségben készülnek az ezen bizonyítékokkal szolgáló nemzeti felmérések. A tagállamok többségében nem létezik ilyen elemzés. Az előző részekben bemutatott szakpolitikai kérdésekre tekintettel és különösen ami az mkv-k gazdaságban betöltött szerepéhez nyújtott támogatás és az általuk alkalmazott több millió munkavállaló egészségének, biztonságának és jó közérzetének védelme közötti egyensúlyt illeti, fontos, hogy megbízható adatok álljanak rendelkezésre a munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi eredmények elemzéséhez, amelyek birtokában a méret és az ágazat hatásairól is jobb elemzést lehetne készíteni.

Megállapításaink lényege az, hogy az mkv-k munkavállalóinak egy jelentős része esetében a nem megfelelő, jelentős kockázattal járó helyzetekben védelmüket szolgáló hivatott intézkedések kombinációja növeli a biztonsági és egészségügyi kockázatot, főként azon vállalkozásoknál, amelyek a költségelnyökre kihegyezett stratégiát alkalmaznak gazdasági túlélésük érdekében. Egyértelműen léteznek azonban olyan mkv-k is, amelyeknél kevésbé veszélyes munkát végeznek, vagy ahol elvetik a költségelnyökre alapozott túlélési stratégiát a nagyobb üzleti sikerhez vezető stratégiák érdekében. A jelenlegi kutatások utalnak arra, hogy elképzelhető, hogy e csoportokon belül könnyebben kezelhetők a kockázatok, és a munkahelyi biztonsággal és egészségvédelemmel kapcsolatos kedvező eredmények összefügghetnek az üzleti sikerrel. Egyelőre azonban nem áll rendelkezésre pontos adat. E kérdések további vizsgálatára adhatna módot az ágazati és országspecifikus sajátosságokat figyelembe vevő jobb kvantitatív adatok alaposabb és összehasonlító elemzése.

Környezet

Jó okkal lehetne meghaladni a kifejezetten az mkv-k munkahelyi biztonsági és egészségvédelmi gyakorlatával foglalkozó kutatások egy jelentős részét jellemző korlátozott szemléletet, amely többnyire a tulajdonos-cégvezetők érdekei és tapasztalatai köré szerveződik. Az új kutatásokban jobban figyelembe kell venni az mkv-k biztonsági és egészségvédelmi gyakorlataival kapcsolatos *munkavállalói tapasztalatok* minőségét. Ez nem jelenti azt, hogy a tulajdonos-cégvezetőket kevésbé kell tanulmányozni – a munkahelyi biztonságot és egészségvédelmet vizsgáló kutatások helyesen tulajdonítanak nekik kulcsfontosságú szerepet. Azt sem jelenti továbbá, hogy figyelmen kívül hagyható a kis- és mikrovállalkozások üzleti és gazdasági környezete. Fontos azonban elismerni, hogy a munkavállalói tapasztalatok környezetének és meghatározó tényezőinek vizsgálata megfelelő fogalmi keretet és módszereket kíván, amelyek tapasztalatunk alapján sok témába vágó kutatás esetében hiányoznak. Több példa is akad olyan az általánosabb szociológiai vagy a munkaügyi kapcsolatoknak szentelt szakirodalomban fellelhető kutatásra, amelyek hasznos meglátásokkal szolgálnak arra vonatkozóan, hogy ez hogyan érhető el.

El kell ismerni azt is, hogy az „árral szemben úszáshoz” meg kell érteni azt az üzleti, gazdasági és szabályozási környezetet, amelybe az mkv-k biztonsági és egészségvédelmi gyakorlata ágyazódik. A

munkahelyi biztonságra és egészségvédelemre nézve vannak olyan következmények, amelyek az mkv-k üzleti helyzetéből adódó függőségi viszonyból erednek, amely számos kutatás tanúsága szerint érdemben befolyásolja a tágabb szabályozási és kormányzási környezetben a munkahelyi biztonság és egészségvédelem kimenetelét. Egyre bővül az a szakirodalom, amely ezeket a munkakörülményekre gyakorolt hatásokat, valamint a szabályozás és kormányzás szempontjából lényeges következményeket vizsgálja, bár általában ezek nem foglalkoznak külön az mkv-kkal. Gyorsan növekszik azon munkák száma is, amelyek az informális gazdaság, a be nem jelentett munka és a gazdasági migráció szerepére hívják fel a figyelmet, amelyek hatásait az mkv-k, főként a költséghalmozókra alapozott túlélési stratégiát követő mkv-k valószínűleg aránytalanul nagymértékben érzékelik. Így tehát itt is tekintélyes hiányosságokat kell pótolniuk a későbbi kutatásoknak.

Beavatkozás

A beavatkozás, a hatékonyság, az átadhatóság és az ezen kérdésekre irányadó tágabb szabályozási és kormányzási környezet közötti kapcsolat értelmezésében általunk tapasztalt hiányosságok arra mutatnak rá, hogy a programok, stratégiák és intézkedések nagyrészt leíró jellegű narratíváját meghaladó kutatásokra lesz szükség, amelyek az ágazati jellemzőkkel és környezettel összefüggésben ezek *alkalmazásának és hatásainak* megfelelőbb *elemzését* teszik lehetővé.

Azt is megállapítottuk, hogy az mkv-kra irányuló, beavatkozással foglalkozó kutatások többségükben a hagyományos, kémiai, fizikai vagy biológiai kockázatok kezelését szolgáló intézkedésekre összpontosítanak. Kevés felmérés teszi vizsgálat tárgyává az mkv-knál a pszichoszociális kockázatok megelőzését és ellenőrzését támogató beavatkozásokat. Leginkább a munka minősége, a munkakörülmények és a pszichoszociális kockázatok közötti lehetséges kapcsolatok további feltárására lenne szükség, amelyekre magas szintű összesített kvantitatív adatok és a kis- és mikrovállalkozások tapasztalatai alapján készített részletesebb kvalitatív tanulmányok is utalnak; meg kell határozni továbbá, hogy van-e helye beavatkozásnak ilyen esetekben a munkavállalók mentális és érzelmi egészségével kapcsolatos eredmények javítása céljából.

A nemzeti sajátosságok

Áttekintésünkben hangsúlyoztuk a nemzeti sajátosságok fontosságát az mkv-k biztonsági és egészségvédelmi intézkedései és eredményei alakulása szempontjából. Ez a beavatkozás hatékonyságára is vonatkozik. Világos, hogy egyik sem önmagában, egy légtüres térben létezik, hanem tágabb nemzeti „egészségügyi és biztonsági rendszerek” részét képezik, amelyek keretében minden országban működnek. Úgy véljük, hogy az országok csoportosításánál általunk képviselt megközelítés ebben az áttekintésben hasznos modellt nyújt az mkv-knál alkalmazott biztonsági és egészségvédelmi intézkedések meghatározó tényezőinek, illetve az ezek javítását célzó beavatkozások hatékonyságának későbbi és részletesebb összehasonlító elemzéséhez.

Következtetések

Végezetül áttekintésünkben arra hívjuk fel a figyelmet, hogy az mkv-k egy jelentős hányadánál rossz intézkedések és gyenge eredmények jellemzik a munkahelyi biztonságot és egészségvédelmet, és azonosítjuk a vizsgált szakirodalomban fellelhető okokat is. Az áttekintés kitér e hiányosságok tekintetében a gazdasági és szabályozási környezet, valamint az uniós és nemzeti szakpolitikák által betöltött szerepre. Jelzi, hogy milyen tanulságok vonhatók le a korábbi beavatkozással kapcsolatos kutatásokból, és hogy milyen erőforrásokra van szükség ezen intézkedések és eredmények javításának elősegítéséhez. Végül azonosít számos hiányosságot, hogy mi megértsük ezeket a kérdéseket, és a környezetet, amelyben előfordulnak. Indokolt és hasznos lenne további kutatást folytatni ezeken a területeken. Úgy véljük, hogy az mkv-knál végzett terepszemlék szolgálnák leginkább egy ilyen kutatás céljait olyan részletes országos szintű tanulmányok segítségével, amelyek alaposabb elemzését adják az ebben a jelentésben az mkv-k biztonsági és egészségvédelmi intézkedéseit és eredményeit nagyban befolyásoló tényezőként azonosított tágabb szabályozási, gazdasági és szakpolitikai környezetnek.

Az Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség (EU-OSHA)

működésének célja, hogy Európát olyan helyé alakítsa, ahol biztonságosabban, egészségesebb körülmények között és hatékonyabban lehet dolgozni. Az Ügynökség megbízható, kiegyensúlyozott és elfogulatlan biztonsági és egészségvédelmi információkat kutató, fejleszt és terjeszt, valamint egész Európára kiterjedő figyelemfelkeltő kampányokat szervez. Az Európai Unió által 1994-ben alapított, bilbaói (Spanyolország) székhelyű ügynökség az Európai Bizottság, a tagállamok kormányai, a munkaadói és munkavállalói szervezetek képviselői, valamint az Unió tagállamaiból és azokon kívülről érkező vezető szakértők számára biztosít közös fórumot.

Európai Munkahelyi Biztonsági és Egészségvédelmi Ügynökség

Santiago de Compostela 12, 5. emelet
48003 Bilbao, Spanyolország
Tel.: +34 944358400
Fax: +34 944358401
E-mail: information@osha.europa.eu

<http://osha.europa.eu>

